

SUMMARY

Denicheva O. The main stages of secondary school content reform of humanitarian education in Austria.

The article deals with the reforms in the sphere of humanitarian education in Austria. It demonstrates the main factors of reform of humanitarian education. The formation of humanitarian education is influenced by human social activities, cultural and historical processes in modern society. The reforms in Austrian secondary humanitarian education are directed by the changes of the world economic system. As the result of global development of economic system the transformation process of secondary humanitarian education is projected. The content of this education reflects the key points of this process.

The article analyses the ways of reforms of humanitarian education. It highlights the functions of secondary education reforms and defines the principal stages of its content reforms. All changes done were introduced into practice according to general theoretical and practical basis of educational system. The reforms have affected the competitiveness development of graduates in the labor market and stimulated the cooperation in the sphere of education and life.

The implemented changes affect the financial issues and internal reorganization of gymnasium education system. They give the representatives of different ethnic groups an opportunity to receive secondary education in Austria and to choose a humanitarian education institution (for instance, gymnasiums, private schools, religious education establishments). The reforms in the system of secondary education provide autochthons and allochthons with the right to get secondary humanitarian education in the country they live. The transformations in the system of humanitarian education raise a possibility to study a school subject «Religion» according to the family creed. The important contribution to the reformation process of Austrian humanitarian education is determined by the introduction of the language norms in German-speaking countries (Austria, Belgium, Denmark, Germany, Liechtenstein and Switzerland). Spelling reform has been caused by the need to simplify spelling and punctuation in German.

The educational reforms are directed towards the renewal of humanitarian education in Austria. It is seen that humanitarian education transformations are focused on differentiation and individualization of educational process during the study of humanitarian arts (modern language, literature, history etc.), implementation of competence approach, teaching improvement, cooperation with the local religious communities, forming bilingual types of education.

Key words: *humanitarian education, content of humanitarian education, humanitarian arts, development, educational reforms, reform processes, an opportunity, a vocational guidance, experience.*

УДК 378-057.85:81](73)

В. В. Корнієнко

Державний вищий навчальний заклад
«Криворізький національний університет»

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ (ДОСВІД США)

Метою нашого дослідження стало вивчення інноваційних технологій, використання їх у навчальному процесі у вищих навчальних закладах США та застосування американського досвіду в українській системі вищої освіти. Для проведення нашого дослідження були використані такі методи, як: метод наукового аналізу, інтерпретаційно-аналітичний метод, що сприяв вивченню та здійсненню аналізу монографічної та навчально-методичної літератури, прогностичний метод,

узагальнення з метою формулювання та конкретизації висновків дослідження. Визначено, що інноваційні технології в навчальному процесі спрямовані на особистість кожного студента, проблемність, аналітико-рефлексивну та творчу орієнтацію.

Ключові слова: рефлексивний менторинг, особистісно орієнтована технологія, діалогове навчання, рефлексивно-творче навчання, активне навчання, проблемне навчання, усвідомлене навчання, виробничого навчання.

Постановка проблеми. Основним завданням вищих навчальних закладів в аспекті підготовки майбутніх фахівців є підвищення практичної готовності останніх до ефективної самостійної професійної діяльності у складних умовах сучасної конкурентоспроможності на території США. Зосередженість на особистості, яка навчається, – одна з базових цінностей сучасної американської освіти, що за необхідністю вимагає перекладання відносин між майбутніми фахівцями та їхніми педагогами на суб'єкт-суб'єктний рівень у безпечній демократичній атмосфері співробітництва й співтворчості, а також передбачає створення оптимальних умов для самовиховання, саморозвитку особистості. Основний пошук шляхів удосконалення професійної підготовки у ВНЗ США загалом орієнтований на відновлення організаційних основ освіти, його технологій і методів, що визначають характер взаємин студентів та педагогів у навчальному процесі.

Аналіз актуальних досліджень. Упродовж останніх десятиліть українськими науковцями активно здійснюються порівняльно-педагогічні дослідження професійної підготовки фахівців у системах освіти розвинених країн: США, Німеччини, Канади, Франції, Великої Британії, Китаю, Австралії, країн Скандинавії, Польщі (Н. Авшенюк, Н. Бідюк, В. Кудін, М. Лещенко, О. Матвієнко, Н. Мукан, О. Огієнко, І. Руснак, А. Сбруєва та ін.). Питання формування змісту навчання, професійних компетенцій, форм організації навчальної діяльності, використання інноваційних педагогічних технологій у підготовці фахівців проаналізовані в наукових студіях І. Дичківської, Р. Гуревича, Т. Коваль, Л. Морської, Л. Романишиної, Р. Шарана та ін. Значний інтерес становили результати досліджень американських науковців В. Грейба (W. Grabe), Т. Макнамара (T. McNamara), Д. Ларсен-Фріман (D. Larsen-Freeman), М. Сельсе-Мурсія (M. Celce-Murcia), А. Ховатта (A. Howatt) та ін.

Дослідження різних аспектів підготовки майбутніх фахівців в університетах США показало, що висвітлення окремих технологій підготовки фахівців не достатнє для того, щоб підготувати якісного спеціаліста своєї справи. Тому, **метою нашого дослідження** стало вивчення інноваційних технологій, використання їх у навчальному процесі у вищих навчальних закладах США та застосування американського досвіду в українській системі вищої освіти. Для проведення нашого дослідження ми використали такі **методи**, як: метод наукового аналізу, інтерпретаційно-аналітичний метод, що сприяв вивченню та здійсненню аналізу монографічної та навчально-методичної літератури, прогностичний метод, узагальнення з метою формулювання й конкретизації висновків дослідження.

Виклад основного матеріалу. Проведене дослідження показало, що основною технологією, яку застосовують для підготовки майбутніх фахівців у коледжах та університетах США, є контекстне навчання, побудоване з урахуванням основних принципів особистісно орієнтованого та проблемно-діяльнісного навчання.

Сутність контекстної технології полягає в тому, що за допомогою системи форм, методів і засобів навчання моделюється предметний та соціальний зміст освоюваної студентом професійної діяльності [11, 275]. Відповідно, система форм і методів навчання проектується таким чином, щоб забезпечити послідовне моделювання цілісного змісту професійної діяльності майбутнього фахівця з опорою на проблемну технологію навчання й особистісний підхід до студентів.

Відомий науковець О. Вербицький виділяє три базові форми діяльності студентів у контекстному навчанні: навчальна діяльність академічного типу, квазіпрофесійна діяльність та навчально-професійна діяльність. У різних формах навчання (лекція, семінар) звертається увага на моделювання контексту професійної діяльності. Квазіпрофесійна діяльність (ділові ігри, моделювання) задає цей контекст більш чітко: відтворює в аудиторних умовах та за допомогою мови відповідних наукових дисциплін, умов і динаміки майбутньої професійної діяльності, відносин і дій зайнятих у ньому людей. Навчально-професійна діяльність, найбільш яскравими формами якої є виробнича практика й навчально-дослідницька діяльність студентів, припускає інтеграцію навчальної та професійної діяльності. Усі інші форми навчання – лабораторно-практичні заняття, імітаційне моделювання, розбір конкретних ситуацій, розігрування ролей, спецкурси та спецсемінари – виступають як перехідні від однієї базової форми до іншої.

Рефлексивний менторинг – процес діалогічної взаємодії між ментором, директором підприємства або установи майбутньої професійної діяльності, студентом та університетським куратором, під час якого студент за підтримкою досвідчених наставників учиться ухвалювати самостійні рішення у проблемних ситуаціях реальної професійної діяльності. Дана технологія є типовою для вищих навчальних закладів США та являє собою синтез особистісно орієнтованої, діалогової та рефлексивно-творчої технологій навчання.

Особистісно орієнтована технологія передбачає розкриття індивідуальних здібностей студентів, особливостей їх інтелектуального, емоційного розвитку, професійних схильностей і прагнень, ціннісного ставлення до майбутньої фахової діяльності.

Діалогове навчання припускає спільний пошук знань викладача та студента або групи студентів. Воно об'єднує метод навчання й форму спілкування. Така технологія ефективна лише в тому випадку, якщо діалог ведеться на рівних, студенти не тільки відстоюють свою думку, але й з належною повагою ставляться до погляду опонентів.

Рефлексивно-творче навчання спрямоване на самопізнання та творчу самореалізацію майбутнього фахівця, що детермінує спрямованість навчання на розвиток у студентів навичок самоконтролю, самооцінювання та саморегуляції. Як показало дослідження, дані технології активно використовуються в підготовці майбутніх фахівців у вишах США.

При *активному навчанні*, за визначенням американських педагогів С. Бонвела та Дж. Ейсона (С. Bonwell, J. Eison), студенти діють і обмірковують свою діяльність. Це процес залучення майбутніх фахівців до діяльності, що вимагає від них її осмислення, регулярного оцінювання свого рівня розуміння, трактування концепцій і розв'язування проблем. Активне навчання може містити читання, письмо, дискусії тощо. Навчальна діяльність полягає в розумінні й активному усвідомленні значення навчального матеріалу. Роль викладача полягає в полегшенні та спрямуванні діяльності студентів. Активне навчання припускає використання проблемних ситуацій, аналогічних реальним професійним проблемам. Розвиток здібностей розв'язувати такі ситуації сприяє реальному підвищенню професіоналізму майбутніх фахівців. Усвідомлення цього впливає на ставлення студентів до навчання.

Як свідчить практика, розвиток критичного мислення майбутніх фахівців найбільш ефективно здійснюється у процесі *проблемного навчання*. Тому ми розглянули ставлення установ, які керують освітою у США, до проблемного навчання. Для прикладу візьмемо офіційний документ штату Індіана «Professional standards for the accreditation of schools, colleges, and departments of education» («Професійні стандарти акредитації шкіл, коледжів та відділів освіти») від 1999 року, схвалений Американською Радою з Навчання Іноземним Мовам (American Council for Teaching Foreign Language), що містить список вимог до викладачів іноземної мови, які працюють на території штату [51].

Однією з центральних проблем у даному аспекті є оцінювання критичного мислення студента, яке формується й розвивається у процесі проблемного навчання. Проте варто пам'ятати, що оригінальність не є самоціллю проблемного навчання. Важливіше навчити студентів ефективно й самостійно розв'язувати різні проблеми та висловлювати щирі судження.

Американський викладач, доктор філософії Енн Сталхейм-Сміт (Dr. Ann Stalheim-Smith) вказує, що *усвідомлене навчання* відбувається за допомогою побудови аналогій, висування й розгляду гіпотез [7]. Професор Кен Бейн, відомий сучасний дослідник педагогіки вищої школи в США, підкреслює, що важливо не забувати про те, що критичне мислення – це процес, а не продукт [3]. Отже, до завдань майбутніх фахівців не входить створення якогось продукту навчальної діяльності, що може бути оцінений позитивно або негативно. Викладач оцінює лише саму діяльність щодо створення продукту, що може відповідати або не відповідати критеріям критичного мислення.

Проаналізувавши праці таких американських авторів, як Дж. Кохен (J. Cohen), Д. Кінсі (D. Kinsey), Т. Купієка (Т. Курієс), ми з'ясували, що у ВНЗ США понад тридцять років існує можливість «*виробничого навчання*» (service learning), яке являє собою поєднання навчання у ВНЗ з добровільною безкоштовною роботою в установах і на підприємствах, котрі мають відношення до дисциплін, що вивчаються у ВНЗ.

Одним зі способів активного залучення студентів до процесу навчання є *стимулювання критичного аналізу наявних та одержуваних знань*.

Критичне мислення стимулює здатність особистості оцінювати й інтерпретувати інформацію, висувати припущення й робити висновки, виходячи з наявних даних. Воно містить аналіз, синтез і оцінювання, що передбачає знання, розуміння й застосування та є необхідною передумовою для переходу на якісно вищий високий рівень мислення.

Отже, щоб раціонально приймати рішення студентам потрібно розуміти сутність протилежних поглядів досліджуваної проблеми. Для того, щоб прийняти будь-яке рішення, студентам необхідно буде синтезувати й аналізувати докази, пропонувані різними джерелами. Завданням ефективної інноваційної педагогічної технології є створення глибоких знань і розуміння аргументації досліджуваної проблеми.

Як свідчить вивчення психолого-педагогічної літератури, в умовах ринкової економіки в Україні так, як і в США, доволі широкого розповсюдження набуває проблема самостійного навчання.

У режимі індивідуалізованого навчання здійснюється консультування з усіх питань, що вимагають спеціального опрацювання та адаптації за ступенем складності; керівництво проектно-творчою діяльністю студентів; аналіз письмових робіт тощо. Якість індивідуальної методичної та педагогічної підтримки з боку педагога-експерта багато в чому визначає ефективність *самостійної роботи студентів* – найважливішої форми організації навчальної роботи студентів – майбутніх фахівців.

Індивідуалізоване навчання розвиває навички самостійної аналітичної роботи, метакогнітивні вміння; однак, воно не сприяє належною мірою розв'язанню одного з найважливіших завдань підготовки – розвитку в майбутніх фахівців навичок співробітництва в колективі, продуктивної міжособистісної взаємодії, здатності та готовності брати на себе відповідальність за ухвалені рішення та відповідати за їхню реалізацію перед собою й колективом. З цією метою у школах професійного розвитку активно застосовується групова робота, яскраво представлена *технологіями кооперативного та групового співробітницького навчання*.

Кооперативне навчання визначається в американській спеціалізованій літературі як «педагогічна стратегія, у ході реалізації якої студенти в складі малих груп спільно працюють над досягненням загальної мети». При цьому мета повинна бути чітко сформульована, завдання

повинні носити структурований характер, а група повинна бути достатньо малою для того, щоб кожний з партиціпантів мав можливість взяти повноцінну участь у роботі групи.

У руслі кооперативного навчання йде *технологія взаємоосвіти* (peer teaching), що приймає форму *взаємоконсультування* (peer coaching, peer tutoring, peer counseling) і широко застосовується сьогодні в американській вищій школі. Технологія взаємоосвіти базується на положенні про те, що людина найбільш ефективно пізнає та розуміє той матеріал, якому вона намагається навчити інших.

На сучасному етапі *технології співробітництва* є одними з провідних у педагогіці вищої школи США. Це пояснюється стійкими демократичними традиціями, повагою до особистості, пріоритетом загальнолюдських цінностей в американському суспільстві. Американськими педагогами (Е. Паскареллой (E. Pascarella), Е. Сеймором (E. Seymore), Б. Гросс (B. Gross) та ін.) підкреслюється, що в американській вищій школі не схвалюється змагальність між студентами [8], чим і пояснюється висока частота використання технологій навчання в співробітництві в американських ВНЗ, оскільки студенти в США схильні до змагання, що не вважається прийнятним для гуманістичних технологій США. Навчання в колективі являє собою щось більше, ніж просто навчання в групах. Так Д. Джонсон, Р. Джонсон, К. Сміт (D. Johnson, R. Johnson, K. Smith) зауважують, що навчання в колективі припускає такі п'ять компонентів: позитивну взаємозалежність; стимулювальну взаємодію; індивідуальну відповідальність; соціальні навички; груповий процес.

Американська Асоціація вищої освіти («American Association for Higher Education») визначає успішне використання *колективних технологій навчання* викладачем у ВНЗ за такими показниками: викладач обдуманно підібрав вид діяльності й навчальні завдання, що дозволяють ефективно використовувати групові технології навчання; викладач забезпечує студентів необхідними чіткими інструкціями для успішної роботи; студенти усвідомлюють мету групової роботи й очікуваний результат їхньої діяльності; забезпечується адекватний розподіл групових ролей у навчальному колективі; кожній групі виділяється необхідний час для виконання роботи; викладач бере активну участь у роботі колективу, не домінуючи в обговоренні.

Особисті *консультації* з викладачем у ВНЗ США є одним з офіційних видів роботи зі студентами. Кожний викладач ВНЗ зобов'язаний консультувати студентів індивідуально під час так званих «офісних годин» (office hours). Це є важливою складовою навчання.

Значний інтерес для нашого дослідження викликало використання *сучасних технічних засобів та інформаційних технологій* у процесі навчання. Інформаційні засоби й технології активно входять в освітній процес, надаючи йому нового змісту. З їх допомогою відбувається перехід до нової

дидактичної системи, у центрі якої перебуває студент як суб'єкт освітнього процесу. Проте, можливості комп'ютера в навчанні поки що не безмежні. Навіть інтерактивні термінали обмежені їхніми програмами. Вони не можуть поки що вести повноцінну дискусію. Необмежене використання комп'ютерів викликає й деяку тривогу у фахівців. Як зауважують педагоги, «важливо не дозволити комп'ютеру думати за студента». Усвідомлення цього привело до зміни поглядів фахівців від крайньої ейфорії до зваженого й розумного оцінювання можливостей і меж застосування сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі. Характерна щодо цього позиція великого фахівця в галузі навчальної мікроелектроніки, професора Колумбійського університету М. Уайма, який наполягає на інтеграції комп'ютерних засобів із традиційними навчальними [4]. Так, для того щоб перебороти витрати інформативного характеру лекції як організаційної форми навчання, викладачі застосовують різні прийоми підвищення інтелектуальної активності студентів на заняттях лекційного типу: висувують проблеми та створюють дискусійні ситуації з теми лекції за допомогою можливостей мультимедіа, телематеріалів; використовують форму *інтерактивної лекції*; припускають поділ загального часу заняття на десять п'ятнадцятихвилинних блоків, у перервах між якими (2–15 хвилин) студенти залучаються до активної діяльності з освоєння поданого в лекції навчального матеріалу [6, 80].

Найбільш просунутим застосуванням ІКТ у лекційній моделі навчання є *Grid-система* – високошвидкісна мережа найбільш потужних на сьогодні комп'ютерів з можливістю об'єднаного використання всіх їх ресурсів, яка, насамперед, використовується для проведення наукових і технологічних розрахунків. Зауважимо, що вже кілька років проводиться експеримент з упровадження цієї мережі в освітній процес. Цей експеримент показав, що наявність істотно більш широкого відеоканалу, що переважає сучасні стандарти, дійсно відкриває нові можливості для дистанційного спілкування в освітньому процесі: на численних екранах може бути представлено багато учасників цього процесу, проводити експерименти та демонструвати результати моделювання тощо [1, 183].

Висновки. Сучасні інноваційні технології відкривають нові можливості підготовки майбутніх фахівців: проекти реалізуються в електронному вигляді, що дозволяє їх оперативно коректувати безпосередньо після одержання зворотного зв'язку від керівників проекту. Характеризуючи технології підготовки майбутніх фахівців у коледжах та університетах США, нам вважається важливим відзначити їх спрямованість на особистість кожного студента, проблемність, аналітико-рефлексивну та творчу орієнтацію. Використання американського досвіду створить нові можливості для української вищої школи надавати якісні освітні послуги для майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Информационные и коммуникационные технологии в общем образовании: теория и практика [пер. з англ. ЮНЕСКО]. — Москва : ЮНЕСКО, 2006. — 326 с. — [Переклад з Information and Communication Technology in Schools : A Handbook for Teachers or How ICT Can Create New, Open Learning Environments / ed. Jonathan Anderson. — Paris : UNESCO. — 326 p.]
2. Педагогика профессионального образования : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е. П. Белозерцев и др. — М. : Академия, 2004. — 368 с.
3. Bain K. The evaluation of teaching / K. Bain. — NYU Center for Teaching Excellence, 2002. — 129 p.
4. Getting there : A Report for National College Week, November 15—19 [Электронний ресурс]. — 1999. — Режим доступу : <http://www.ed.gov/PDFDocs/collegeweek.pdf>.
5. National Council for Accreditation of Teacher Education. Professional standards for the accreditation of schools, colleges, and departments of education. — Washington, DC, 2001. — 111 p.
6. Nilson L. B. Teaching at its best : A research-based resource for college instructors / L. B. Nilson. — Bolton, MA : Anker Publishing Company, Inc., 1998. — 219 p.
7. Stalheim-Smith A. Focusing on Active, Meaningful Learning / A. Stalheim-Smith. — IDEA Center, Kansas State University, 1998. — 7 p.
8. The Boyer Commission on Educating Undergraduates in the Research University. Reinventing Undergraduate Education : A Blueprint for America's Research Universities. Stony Brook : State University of New York, 1998. — 441 p.

РЕЗЮМЕ

Корниенко В. В. Использование инновационных технологий в учебном процессе (опыт США).

Целью нашего исследования стало изучение инновационных технологий, использование в учебном процессе в высших учебных заведениях США и применения американского опыта в украинской системе высшего образования. Для проведения нашего исследования были использованы такие методы, как: метод научного анализа, интерпретационно-аналитический метод, который способствовал изучению и осуществлению анализа монографической и учебно-методической литературы, прогностический метод, обобщение с целью формулирования и конкретизации выводов исследования. Определено, что инновационные технологии в учебном процессе направлены на личность каждого студента, проблемность, аналитико-рефлексивной и творческую ориентацию.

Ключевые слова: рефлексивный менторинг, личностно ориентированная технология, диалоговое обучение, рефлексивно-творческое обучение, активное обучение, проблемное обучение, осознанное обучение, производственного обучения.

SUMMARY

Korniienko V. The Use of Innovative Technologies in the Educational Process (the US Experience).

The study of various aspects of training future professionals in the United States has showed that the coverage of certain technologies specialists training is not sufficient to prepare high-quality specialist of his occupation. Therefore, the aim of our research is to study innovative technologies, their use in the educational process in higher educational institutions in the USA and the American experience in the use of Ukrainian higher education. To conduct our research we have used such methods as the method of scientific analysis, interpretation and analytical method, which have contributed to the study and analysis of

monographic and educational literature, a prognostic method to formulate generalizations and specification of research findings.

The study has showed that the core technology which is used for the preparation of future professionals at colleges and universities in the USA is a contextual learning, built according to the main principles of a person centered and problem-activity training. As practice shows, the development of critical thinking of future professionals is the most effective in the process of problem education. One way to involve the students actively in the learning process is to stimulate critical analysis of existing and received knowledge. Individual training and skills of independent analytical work metacognitive skills; however, it does not contribute to the necessary degree of solving one of the most important tasks of training - development of future specialists skills in team cooperation, productive interpersonal interaction, the ability and willingness to take responsibility for the decisions taken and be responsible for their implementation and in front of team. In this perspective, it will be better to implement cooperative learning technologies and group co-operative learning.

Modern innovative technologies offer new opportunities for future specialists: projects implemented electronically, allowing them to adjust quickly immediately after receiving feedback from project managers. Describing the technology for future professionals at colleges and universities in the USA, we have considered important to note their focus on the personality of each student problematical, analytical and reflective and creative orientation. Using American experience will create new opportunities for Ukrainian higher education press a quality educational service for future professionals.

Key words: *reflective mentoring, a learner-oriented technology, training dialog, reflective and creative teaching, active learning, problem-based learning, conscious training, industrial training.*

УДК 371.134:378.22:615.825(436)

Ю. О. Лянной

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ (ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ) У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ АВСТРІЇ

У статті проаналізовано зміст професійної підготовки бакалаврів і магістрів фізичної реабілітації (фізичної терапії) у вищих навчальних закладах Австрії. Визначено перелік австрійських університетів, які проводять підготовку бакалаврів та/або магістрів фізичної реабілітації (фізичної терапії). Проаналізовано навчальні плани підготовки бакалаврів фізичної терапії в університетах прикладних наук FH Joanneum та St. Pölten, а також магістрів в університетах FH Campus Wien та Donau-Universität Krems. Висвітлено навчальні курси, види навчальних занять і кількість кредитів (ECTS) для підготовки бакалаврів і магістрів фізичної терапії в Австрійських університетах. Уточнено компетенції фахівців із фізичної терапії та умови здійснення їх професійної діяльності.

Ключові слова: *професійна підготовка, фізична реабілітація, фізична терапія, університети Австрії, бакалавр, магістр, навчальні плани.*

Постановка проблеми. Сучасні наукові дослідження вітчизняних учених характеризуються незначною увагою до вивчення європейського досвіду університетської підготовки фахівців із фізичної терапії. У системі реабілітаційної діяльності європейських країнах застосовується термін